

СТОРІНКА РЕЦЕНЗЕНТА

УДК 94 (477) + 94 (438)

УКРАЇНЬСЬКА ПОЛІТИЧНА ЕМІГРАЦІЯ ДО ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ: ФЕНОМЕН ВОЛИНИ

Рецензія на монографію: *Давидюк Руслана Українська політична еміграція в Польщі: склад, структура, громадсько-політичні практики на території Волинського воєводства*: монографія. – Львів; Рівне: Дятлик М., 2016. – 704 с.

Валентин Вісин

Луцький національний технічний університет
Україна, 43018, м. Луцьк, вул. Львівська, 75
e-mail: visinvv@mail.ru

У сучасній українській історіографії однією з головних проблем залишається дослідження регіональної проблематики. Поряд з цим незмінний інтерес викликає з боку як українських, так і польських дослідників історія міжвоєнного періоду. Відтак, важливим здобутком стала поява монографії Руслани Давидюк, присвячена формуванню та життєдіяльності української політичної еміграції у західноволинському соціумі в умовах Другої Речі Посполитої. Вивчення суспільного феномену, коли українці на етнічних українських землях в українськомовному середовищі мали статус емігрантів, сам по собі є новаторством. Наукова новизна роботи є очевидною також через те, що означена проблема не була предметом ґрунтовного опрацювання у сучасній історичній науці.

Працюючи упродовж багатьох років над пошуком та опрацюванням джерельних матеріалів, їх упорядкуванням та осмисленням, авторка поставила за завдання дослідити та проаналізувати ідеологію, склад, структуру української політичної еміграції, її діяльність щодо захисту національних прав українців, внесок у збереження та примноження самосвідомості української нації, практику налагодження легальних форм і методів громадсько-політичної діяльності на території Волинського воєводства у контексті польської національної політики.

Авторка з'ясувала, що, незважаючи на забороны польської влади, економічні, побутові труднощі, багато емігрантів осіли у Волинському воєводстві. Адаптувавшись до нових умов, вони ставали ініціаторами творення громадських організацій, політичних партій, сприяючи розвитку національної самосвідомості у переважно інертному західноволинському соціумі. З іншого боку, громадська діяльність слугувала формою самореалізації емігрантів.

Вся будова роботи, від структурних компонентів до дослідницьких ідей, добре продумана, складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел, переліку скорочень, іменного та географічного покажчика, анотації, поданої українською, польською й англійською мовами. Важливо, що дослідниця змогла укласти іменний покажчик, адже ця робота потребувала виявлення й уточнення не лише сотень прізвищ, але й імен людей, серед яких частина невідомих або маловідомих політичних емігрантів, у минулому діячів Української Народної Республіки чи Української Держави.

У вступі дослідниця окреслила актуальність проблеми, визначила мету та завдання роботи, з'ясувала об'єкт, предмет, хронологічні та територіальні межі дослідження, його наукову новизну, визначила практичне значення отриманих результатів. У першому розділі монографії висвітлено історіографію, джерельну базу та методологічні основи дослідження. Позитивною стороною роботи вважаємо ґрунтовний аналіз історіографії проблеми, яку авторка поділила на українську, польську, російську, білоруську, західну. Джерельну базу дослідження склали різні види джерел: документи органів влади й управління Другої Речі Посполитої, документи та матеріали українських громадсько-політичних і культурно-освітніх структур, спогади, публіцистичні праці міжвоєнної доби, періодична преса, статистика. Усі опрацьовані джерела за способом кодування інформації авторка розподілила на документальні, статистичні, судово-слідчі документи, джерела особового походження. Задля досягнення поставленої мети й вирішення завдань дослідження Р. Давидюк опрацювала фонди українських, польських і білоруських архівів. Дослідниця використала широкий спектр методологічних підходів, пояснила ключові поняття, запропонувала власну періодизацію життєдіяльності української політичної еміграції на території міжвоєнної Волині, виокремивши чотири періоди.

У другому розділі прослідковано процес формування української еміграційної спільноти у Другій Речі Посполитій, доведено політичний характер еміграції, виокремлено основні її групи (військові та цивільні), обґрунтовано висновок, що питання кількісного складу емігрантів на сьогодні залишається дискусійним. Авторка зупиняється на умовах та обставинах поселення емігрантів на території Волинського воєводства, наголошує на перешкодах з боку польської влади, труднощах працевлаштування, доводить, що адаптація до нового місця проживання тривала болісно, супроводжувалася злиднями, обмеженням свободи пересування. За цих умов важливою була організація допомоги нужденним, інвалідам, дітям, до якої долучилася церква та спеціально створені допомогіві організації. Інформативними є особистісні сюжети, які дозволяють побачити еміграційні процеси через долю окремих людей, імена яких до цього були переважно невідомими загалу. Цікавим є також матеріал про увічнення пам'яті полеглих українців у роки революції, опікування їх могилами, організацію поховань. Прослідковано у роботі появу організованих трудових колоній емігрантів на Волині, зокрема у Бабині, Шпанові, Цумані й ін. Авторка наголошує на внут-

рішніх суперечностях у середовищі еміграції, як одній з основних проблем, документально підтверджує, що на Волині це часто пов'язувалося з діяльністю Володимира Оскілка. Водночас саме з його ініціативи у Рівному діяв «Український громадянський комітет допомоги емігрантам в Польщі».

Відносини української еміграції з більшовицькою владою авторка визначає як «взаємне поборення», підкреслює, що його кульмінацією став Голодомор у радянській Україні. Знайшли відображення у роботі також дії більшовиків щодо поглиблення суперечностей в еміграційному середовищі, питання амністії, проблеми репатріації, а також організація спецоперацій. Розглянуто у монографії еволюцію взаємин емігрантів з польською владою, достатньо широко прослідковано місце наддніпрянців у реалізації «волинського експерименту» Генрика Юзевського. Для аргументації своїх думок автор використала різноманітні документи та критично їх осмислила.

У третьому розділі предметно аналізується політична самоорганізація еміграційного середовища. Зосереджена увага на створенні філій Українського центрального комітету та їх діяльності (підрозділ 3.1), акцентовано увагу на їх очільниках (Євген Білецький, Андрій Долуд, Степан Письменний, Олекса Танцюра, Степан Рошинський, Кость Смовський, Володимир Мачушенко й ін.), показана діяльність контрольно-розвідувальних пунктів військової спецслужби УНР, очолюваних І. Литвиненком. Водночас, з огляду на великий обсяг монографії, можна було б скоротити матеріал щодо охорони східного кордону.

Ідеологічні погляди еміграції, їх участь у започаткуванні політичних партій проурядового спрямування (УНП(с-с), ПУНЄ, ВУО), залучення до парламентської діяльності знайшли детальне висвітлення у рецензованій монографії. Вважаємо позитивом, що автор з'ясовує минуле партійних діячів, показує їх місце у національній боротьбі. Цілком новаторським є матеріал, пов'язаний із формуванням монархічного складника української політеміграції, уособленого на Волині у ІІ Коші УНАКОТО, очолюваного І. Волошином (підрозділ 3.4). Цікавими є думки автора про взаємини монархістів з польською владою, аналіз програмних документів козачої організації, ставлення до неї місцевого населення та внутрішні проблеми.

Інформативно насиченим є четвертий розділ монографії, в якому висвітлено місце емігрантів у громадському русі. У підрозділі 4.1 на основі широкого джерелознавчого матеріалу дослідниця знайомить читачів із боротьбою емігрантів за українізацію Православної церкви у Польщі. Заслуговує на увагу вичерпний

виклад про роботу «Товариства ім. митрополита Петра Могили», «Чеснохресного братства», а також службу священників-емігрантів (Іван Губа, Петро Видибіда-Руденко, Василь Варварів, Лазар Воронюк та багато ін.). Важливо, що у роботі означені аспекти показані у хронологічній динаміці, акцентовано увагу на труднощах церковно-релігійної діяльності та їх безперспективності у кінці 1930-х років, в умовах посилення ревіндикаційних акцій.

На основі різних документів автор доводить, що емігранти були ініціаторами пошуків кооперативного руху, працювали у банках, крамницях, були агрономами, засновниками книгарень тощо. Зі сторінок монографії довідуємося про «волинський період» діяльності Євгена Архипенка, Сергія Бачинського, Олександра Ковалевського, Харитона Лебідь-Юрчика, Платона Доманицького й ін. Водночас, за словами дослідниці, саме на кооперативному русі чітко позначився регіоналізм польської національної політики, виявами якого було обмеження діяльності РСУК, створення мішаних українсько-польських кооперативів і спілок, які підтримувала проурядово налаштована група емігрантів.

Належне місце у монографії відведено гендерному аспекту еміграційної спільноти (підрозділ 4.3). Зосереджуючи увагу на ролі жіноцтва у громадському русі, автор висвітлює діяльність «Союзу українок» з центром у Рівному та «Союзу жінок українок громадської праці» у Луцьку. Хоча ці питання знайшли відображення у сучасній науковій літературі, але досі недослідженими залишалися факти участі окремих емігранток у роботі жіночих організацій, суперечностей між ними, частково спровокованих польською владою. Цікавими є нюанси діяльності Віри Маслової, Параскевії Багринівської, Марії Волосевич, Марії Бульби, Ганни Чирко, Олімпіади Шульмінської та ін.

Інноваційний потенціал монографії зосереджений у широкому спектрі культурно-освітніх трансформацій міжвоєнної Волині. Базуючи своє дослідження на відомому матеріалі про роботу «Просвіти», автор зуміла простежити роль і місце політичних емігрантів у створенні та розбудові цієї організації, акцентувала увагу на внеску Федора Сумневича, Івана Власовського, Василя Комаревича, Антона Стрижевського, подружжя Левчанівських, Григорія Степури, Романа Бжеського, Миколи Шугаєвського й ін. Після закриття польською владою «Просвіт» емігранти долучилися до утворення низки проурядових організацій, як-то «Основа» у Ковелі (Микола Пирогов, Дмитро Барченко, Дмитро Романенко), «Українське

товариство доброчинності» у Кременці (Василь Серафимович, Борис Козубський), численних «Просвітянських хат» і «Рідних хат», спортивних товариств.

До безсумнівних заслуг автора можна віднести обґрунтування боротьби емігрантів за українське шкільництво у міжвоєнній Волині. Попри різні перешкоди, тиск і контроль польської влади, вони влаштувалися вчителями (Неофіт Кибалюк, Аркадій Животко, Петро Зінченко, Надія Шульгіна-Іщук, Євгенія Огібовська й ін.), опікувалися українськими приватними гімназіями. Зі сторінок книги постає діяльність товариства «Українська школа» у Рівному на чолі зі Степаном Скрипником, «Товариства ім. Лесі Українки» у Луцьку, керівниками якого були Пилип Пилипчук, Петро Певний, Микола Маслов. Посилаючись на джерела, автор доводить, що питання шкільництва були одними із основних у запитках українських послів-емігрантів у польському сеймі.

Значний документальний матеріал використано дослідницею для аналізу внеску емігрантів у розвиток літературно-мистецького життя. Основну увагу зосереджено на театральному рухові, який проаналізовано від появи театральних гуртків і численних мандрівних театральних груп до заснування «Волинського українського театру», очолюваного артистом Миколою Певним. Виокремлено вагомий вплив на мистецьке життя регіону засновника української хореографічної трупи та школи Василя Авраменка, бандуристів Костя Місевича, Данила Щербини, започаткованого наддніпрянцями «Волинського українського театрального товариства» у Луцьку.

Цікавою для сприйняття роблять книгу начерки постатей священників, послів до парламенту, вчителів, театральних діячів, письменників, військових, які постають зі сторінок праці Руслани Давидюк. Водночас, думаємо, що поданий матеріал увиразнили б додатки, яких, на жаль, у роботі немає.

Книга легко читається, написана живою, виразною літературною мовою, приваблює гарним зовнішнім виглядом, інформативною обкладинкою, що у комплексі робить її цікавою для читача. Вважаємо, що рецензована робота є оригінальним науковим дослідженням, яке буде корисним не лише фахівцям новітньої історії України та Польщі, але й студентам, вчителям, музейним працівникам. Монографію Руслани Давидюк можна віднести до наукових праць новаторського типу, котра не лише відтворює історію міжвоєнного часу, а відкриває простір для дискусій серед фахівців.